

“SPRAVI TO V BISAGO IN GLEJ, DA IZGINEVA”¹

Igor Grdina, Peter Štih: *Spomini Helene Kottanner*; Zbirka Korenine, Nova revija, Ljubljana 1999; 124 strani.

Naslov tega poročila o knjigi sem si sposodil pri gotovo najpopularnejši ubesedovalki celjskega mita – Ani Wambrechtsamer. Ta stavek je namreč položila v usta dvorjanki Heleni Kottanner, izrekla pa naj bi ga nekemu celjskemu vitezu, ki jo je v okrilju teme čakal tiste februarske noči leta 1440, ko je iz dobro varovanega Višegrada pofulila svetoštefansko krono, s katero so na binkošti istega leta kronali negodnega Ladislava Posmrtnika. No ja, ni bilo čisto tako, bistvo je pa poštaričina hči vseeno zadela.

Helena Kottanner je izhajala iz nižjega plemstva. Bila je dvakrat poročena in sicer prvič v Sopronu z mestnim velikašem, po njegovi smrti in dveletnem vdovstvu pa se je nato poročila s precej mlajšim Johannom Kottannerjem, komornikom dunajskega stolnega prošta. V tem obdobju je tudi dobila službo na dvoru Posmrtnikovega očeta Albrehta V. – skrbela je namreč za njegovo hčer Elizabeto.

Njene spominske zapiske so prvič natisnili leta 1846. Leta 1971 pa so spomini doživeli moderno znanstveno izdajo v uredništvu Karla Mollaya. Pri “njenem” pisanju oziroma narekovanju (spomine je namreč pisal šolan pisar) gre za izjemno redke “ženske zapise o moškem srednjem veku”, saj se je, razen v renesančni Italiji, o ženskah tega obdobja zelo malo vedelo (in pisalo). Tudi Kottanneričine zapiske so sprva ocenjevali le z dogodkovno-pričevalne plati, v novejšem času pa so se posvetili tudi sociološkimi momentom njenih spominov.

V svojih zapisih, ki so zelo naklonjeni celjski hiši, se je Kottannerica posvetila obdobju 1439/40, se pravi času od smrti Albrehta V. in rojstva Ladislava Posmrtnika 22. februarja 1440, do njegovega kronanja za madžarskega kralja 15. maja 1440 ter pobega iz Székesfehérvára (Stolni Beli

grad) preko Györa (Raaba) do Soprona. Osrednji del sicer skromnih zapiskov prav gotovo predstavlja s pravo babjo zvijačnostjo in precejšnjo mero korajže izvedena kraja svetoštefanske kroge – relikvije, brez katere bi bil Ladislav na veke vekov samo navaden mulček. Da je bila Kottannerica vse prej kot poslušna ženička in zapečkarica, priča nenazadnje tudi dejstvo, da je našla besede za svojega moža Johanna in hčer Katarino, ki sta tudi bila člana kraljevega spremstva, šele tik pred koncem svojih zapiskov.² Kottannerica je s svojimi spomini razen ženskega pogleda na zgodovino osebnosti, pridala k slovenski medievistiki nenadomestljiv vir za preučevanje “evropskega” obdobja Celjskih grofov, sama pa si je že zdavnaj priborila tudi mesto med parnasovskimi obdelavami celjske tematike.³

Slovensko izdajo spominov je založba obogatala z dvema študijama, ki sta ju prispevala Peter Štih in Igor Grdina. Študija Petra Štiha: *Ulrik II. Celjski in Ladislav Posmrtni ali Celjski grofje v ringu visoke politike* (str. 11-51) seznanja bralstvo z zgodovinskim obdobjem vzpona in propada celjske hiše. Nazorno popisuje spretno tkanje niti v najvišje sloje poznosrednjeveške družbe, kamor so se praktično čez noč zavihteli žlahtniči z Žovneka (ženitne zveze s Piasti, Kotromaniči, Luksemburžani), njihovo zbiranje časti in predvsem vpliva ter bogastva. Težišče študije je seveda na boju za Posmrtnikovo varuštvu, kjer so Celjski segli najvišje, obenem pa tudi najgloblje padli.

Smrt Albrehta V. (1439), moža Ulrikove sestričnice Elizabete, še zlasti pa rojstvo moškega potomca po njegovi smrti, je za Celjske pomenilo dar z neba. Do dosega “polnoletnosti”, ki je bila v srednjem veku zelo dogovorna stvar (12, 16 let ali po potrebi) je bilo namreč precej časa, ki bi ga lahko spreten regent čudovito izkoristil za doseganje svojih ciljev. Tega se je zavedalo vse preveč ljudi, zato je okrog kraljevske zibelke malega Posmrtnika vladala precejšnja gneča – za skrbništvo so se poleg Celjana potegovali še Habsburžana Friderik V. (III.) in Albreht VI., stanovci pa so v deželo poklicali poljskega kralja

² Na straneh 82 in 83.

³ *Takole je o njeni vlogi med begom novopečenega madžarskega kralja proti Sopronu pisala Ana Wambrechtsamer: “... Kottannerica ga je držala v naročju. Ta ženska je od vruga, ne boji se nikogar in na konju sedi trdno in varno kakor na pručki v čumnati. Ta se treh Poljakov ne ustraši.” – Ana Wambrechtsamer, Danes grofje Celjski in nikdar več, str. 411.*

¹ Ana Wambrechtsamer, *Danes grofje Celjski in nikdar več, Maribor, 1977, str. 407.*

Vladislava II. Jagielonskega, ki naj bi se za dobro mero še poročil z mlado vdovo.

Elizabeta je v tem presežku dušebrižnikov pogosto iskala opore v lokavem in brezkompromisnem bratrancu Ulriku, čigar preblisk sta bila verjetno tako taktična privolitev v poroko z Jagieloncem kot tudi spektakularna kraja svetoš Stefanske krone, pospešeno kronanje trimesečnega kraljevskega pleničkarja in seveda tudi "žrtev", ki jo je Ulrik gotovo "nerad" prevzel nase - varuštvo in zastopstvo malega kralja. Pri slednjem seveda ni šlo brez srditega spopada z ostalimi pretendenti na to čast. Malega sta tako po spopadih najprej dobila v varstvo njegova habsburška sorodnika - najprej Albreht VI., nato pa za precej časa še Friderik V. (III.), dokler ni skrbništvo 1452. prešlo na Ulrika II. Celjskega. Medtem je smrt 1444. pobrala najresnejšega zunanjega pretendenta na ogrsko krono Jagielonca Vladislava II. in že leto kasneje so ogrski žlahtniki Posmrtnika končno priznali za kralja. Že 1443. sta se zbogala tudi Habsburžan Friderik V. (III.) in Ulrik II. - Celjskim je bil priznan nekakšen vedejevski status knezov brez dejanske kneževine, ob izumrtju Habsburžanov pa se jim je nasmihal nesluten vzpon - žalosten konec te zgodbe je seveda občežnan.

Dejstvo, da sta se pomirila oba najmočnejša zunanja pretendenta seveda ni pomenilo, da so se s tem zadovoljili tudi ogrski žlahtniki. Friderikovo, še bolj pa Ulrikovo skrbništvo je seveda dodobra žalilo njihovo čast, zlasti pa čast njihovega voditelja "gubernatorja" Ivana Hunyadija, ki je vedel, da bi si Celjan rad preko Ladislava utrl pot na Ogrsko, potem ko mu je Habsburžan prirezal peruti v avstrijskih deželah. Odkrite sovražnosti so se vsa leta (od 1446. dalje) prepletale z obdobji izsiljenih in s figo v žepu podpisanih premirij. Križarska vojna 1456 je v začetku izgledala kot nov poseg Fortune v Ulrikovo korist - starega Hunyadija je poleti pred Beogradom pobrala kuga, v nasprotju s pričakovanji njegovega sina Ladislava pa je Posmrtnik na izpraznjen položaj Ivana Hunyadija na Madžarskem imenoval Ulrika II. Celjskega. Trdnjava Beograd, ki naj bi kot zrel sadež pristala v Ulrikovih rokah, se je 8. novembra 1456 v hunyadijevski režiji spremenila v smrtno past. Ladislav Hunyadi ni upal iti do konca - Ladislava Posmrtnika je po obljubljeni amnestiji izpustil, kar je čez slabega pol leta plačal z glavo. Posmrtnik je svojega strica Ulrika II. Celjskega preživel komaj za več kot leto dni, leta 1457 je namreč umrl med pripravami na poroko, star komaj sedemnajst let.

In tako so na koncu vsi mrtvi.

Kakorkoli že, upanje ostaja - Igor Grdina v svoji zaključni študiji *Kako se je ohranjal spomin na nesmrtnne podvige pokneženih grofov Celjskih* (str. 85-121) namreč pove, kje junaki žive naprej tudi potem, ko jih zagrne večni mrak - v delih literatov in zgodovinarjev kakopak. Bolj splošnemu uvodu o ukvarjanju z velikani zgodovine sledi zelo izčrpen pregled del, ki so jih navdahnili mogočni Celjski. Posezimo torej po njih, potem ko smo (večkrat!) prebrali knjižico, ki sem jo pravkar predstavil.

Aleksander Žižek

DOMNEVNO JUDOVSKI RITUALNI UMOR

R. Po-chia Hsia: Trient 1475. *Geschichte eines Ritualmordprozesses*. S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1997, 223 str.

Podlaga te knjige je edinstveni zgodovinski dokument, rokopisni protokol sodnega procesa o domnevnem ritualnem umoru, ki naj bi ga zagrešila judovska skupnost v Tridentu na Južnem Tirolskem l. 1475. V srednjem veku je bila močno razširjena predstava, da Judje iz ritualnih vzrokov ubijajo krščanske otroke. Vedno znova je prihajalo do takih krvavih obrekovanj in pogosto so se taki sodni procesi končali z obsodbo in usmrtnitvijo obdolženih Judov.

Trident je bil v tem času manjše mesto in je bilo hkrati s škofijo državno-neposredna kneževina, ki ji je državno in cerkveno načeloval knezoškof, tako da je bilo tudi sodstvo v njegovih rokah. V mesto je bila iz Adiže napeljana voda, ki je tekla po ulicah in skozi kleti hiš po posebnih kamnitih rakah. Ta način dovajanja vode v mesto je imel v procesu poseben pomen. Mesto je bilo narodnostno mešano. Največ meščanov je bilo italijansko govorečih, drugi so govorili nemško. V mestu so bile le tri judovske družine, ki pa so bile sorazmerno velike, ker so po potrebi sprejemale v svoj krog tudi bližnje in daljnje sorodnike. Judje so govorili nemško, le dva ali trije so se sporazumevali tudi po italijansko. Ta jezikovna pestrost je bila v procesu zelo pomembna, saj so morali prevajati kar navzkriž. Glavar (podestá), ki je vodil proces, je znal le italijansko in skoraj nič nemško in so